

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Василяк Ольги Степанівни
«Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями
інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти»,
що подана на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки**

1. Актуальність теми та її зв'язок з планами наукових робіт установи.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у заклади загальної середньої освіти є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освітньої системи. Зміна суспільної думки, трансформація ставлення до осіб з ООП та визнання їхніх рівних прав у різних сферах життя, зокрема в освіті, створюють сприятливі умови для цього процесу. Одним із ключових завдань України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору є забезпечення рівного доступу дітей з ООП до якісної освіти.

Сьогодні освітня система України перебуває у стані активних трансформацій, спрямованих на гарантування рівних можливостей для всіх учнів незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Важливим напрямом цих змін є розвиток інклюзивної освіти, яка забезпечує здобуття знань дітьми з ООП у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Особливої актуальності набуває питання інтеграції дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в систему інклюзивної освіти.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні пов'язаний не лише з потребою забезпечення якісного навчання для дітей з ООП, в тому числі порушеннями інтелектуального розвитку, а й із необхідністю створення умов для їхньої повноцінної соціалізації та адаптації у суспільстві. Це вимагає від освітньої системи підготовки висококваліфікованих педагогів і розробки ефективних механізмів підтримки таких учнів у ЗЗСО. У цьому контексті особливої ваги набуває професійна підготовка педагогів, зокрема вчителів історії, до роботи з учнями, які мають порушення інтелектуального розвитку.

Нормативно-правовою базою, яка регулює і підтримує розвиток інклюзивної освіти в Україні, є низка законодавчих і підзаконних актів. Зокрема, це Закони України: «Про освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації інклюзивного навчання», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та інші. Важливу роль також відіграють накази й постанови Міністерства освіти і науки України, серед яких: «Концепція розвитку інклюзивної освіти», «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти», «Про затвердження переліку деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами», «Про затвердження плану заходів

щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю» та інші документи.

Зазначені вище аспекти актуалізують потребу у підготовці вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Сучасна педагогічна теорія та практика поки що недостатньо репрезентує готовність вчителів історії до роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, а також розвиток у них відповідних компетентностей.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 23.11.2021 р.) та уточнено (протокол № 16 від 10.07.2025 р.).

2. Особиста участь автора в отриманні конкретних наукових результатів, викладених в дисертації.

Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якій висвітлені теоретичні та практичні аспекти підготовки вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти, визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності вчителів історії до навчання дітей з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти, здійснено аналіз готовності вчителів історії в закладах вищої освіти шляхом тестування та анкетування випускників спеціальності «Середня освіта. Історія» до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями в закладах освіти на етапі констатувального експерименту, проведено формувальний експеримент, що передбачав розробку та реалізацію навчальної програми з підготовки вчителів історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти та визначено педагогічні умови (формування професійної мотивації та ціннісних орієнтацій вчителів історії засобами інтерактивних технологій; використання особистісно орієнтованих технологій у професійній підготовці вчителів історії до навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; вдосконалення змістового компонента післядипломної освіти з метою розширення та/або набуття професійно-методичних компетентностей вчителя щодо навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; формування психологічної готовності вчителів історії до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями) ефективності означеного процесу.

У дисертаційному дослідженні здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел, відповідно до теми дослідження, розроблено методику проведення експериментального дослідження (констатувальний та формувальний експерименти), здійснено аналіз отриманих результатів наукового пошуку та інтерпретації отриманих результатів й доведення достовірності та не випадковості.

Робота структурована та виконана відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку

використаних джерел (284 найменувань, з них – 17 іноземною мовою), 5 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 270 сторінок. Обсяг основного тексту становить 193 сторінки. Робота містить 9 таблиць, 10 рисунків.

У першому розділі проаналізовано теоретичні аспекти підготовки вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, досліджено психолого-педагогічну літературу з даної проблематики, а також вітчизняний та зарубіжний досвід організації та провадження інклюзивної освіти. *Уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми: «діти з порушеннями інтелектуального розвитку», «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», «інклюзивний клас», «готовність», «готовність педагога», «готовність вчителя історії», «готовність вчителя історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями». Схарактеризовано зміст та структуру готовності вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням та виокремлено когнітивний, операційно-рефлексивний, мотиваційний компоненти означеного феномену.

У другому розділі охарактеризовано методику проведення експериментального дослідження та представлено аналіз результатів перевірки готовності вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; визначено й охарактеризовано компоненти, критерії та показники готовності вчителів до навчання історії дітей з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Діагностовано рівні сформованості у вчителів історії готовності до навчання дітей з інтелектуальними порушеннями історії. Розроблено й апробовано програму для підготовки вчителів до навчання дітей з інтелектуальними порушеннями історії у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням і визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективної її реалізації. Категоріальний підхід дозволив системно та цілісно оцінити рівень готовності вчителів історії до роботи з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку у експериментальній та контрольній групах на початку формуального експерименту та по його завершенню. Здійснено ґрунтовний аналіз отриманих результатів експериментального дослідження на статистичну значущість та достовірність. Доведено ефективність навчальної програми з підготовки вчителів історії до роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Представлені в дисертації наукові положення мають посилення і використані з метою аргументації наукових ідей здобувачки.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій.

Теоретичні положення дисертаційного дослідження обґрунтовані завдяки опрацювання широкої джерельної бази (284 джерела із них 17 – іноземними мовами). Про високу наукову культуру Василяк Ольги Степанівни свідчить глибокий аналіз теоретичних положень та формулювання власних думок й обґрунтування змістового наповнення термінів, які безпосередньо корисуються

із науковими дефініціями «інклюзія», «особливі освітні потреби», «діти з інтелектуальними порушеннями», «готовність вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку».

У дисертації сформовано цілісне бачення процесу готовності вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в закладах загальної середньої освіти. У контексті роботи з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах загальної середньої освіти готовність вчителя історії трактується як складне інтегративне утворення, що містить, окрім сформованості на належному рівні предметної компетентності, додаткові комплексні знання і навички, зорієнтовані на розуміння системи інклюзивної освіти й особливостей її організації, вміння адаптувати освітній процес, навчальний матеріал і методики відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини з інтелектуальними порушеннями; здатність розуміти та враховувати в освітньому процесі особливості розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями, застосовувати традиційні та інноваційні методи навчання та співпрацювати з командою психолого-педагогічного супроводу.

4. Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що: *уперше* зроблено теоретико-методологічне обґрунтування процесу підготовки вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти; розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено програму підготовки вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, яка поєднує навчальну дисципліну «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання» та виконання практичних завдань під супервізією; виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови (формування професійної мотивації та ціннісних орієнтацій у вчителів історії засобами інтерактивних технологій, використання особистісно орієнтованих технологій у професійній підготовці вчителів історії до навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, вдосконалення змістового компонента післядипломної освіти з метою розширення професійно-методичних компетентностей щодо навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, формування психологічної готовності вчителів історії до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями) ефективності процесу реалізації авторської програми підготовки вчителів історії для ефективної роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями; визначено сутність поняття «готовність вчителя історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням» як складне інтегративне утворення, що містить, окрім сформованості на належному рівні предметної компетентності, додаткові комплексні знання і навички, зорієнтовані на розуміння системи інклюзивної освіти й особливостей її організації, вміння адаптувати освітній процес, навчальний матеріал і

методики відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини з інтелектуальними порушеннями; здатність розуміти та враховувати в освітньому процесі особливості розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями, застосувати традиційні та інноваційні методи навчання та співпрацювати з командою психолого-педагогічного супроводу; *уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми: «діти з порушеннями інтелектуального розвитку», «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», «інклюзивний клас», «готовність», «готовність педагога», «готовність вчителя історії», «готовність вчителя історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями»; *визначено та систематизовано* компоненти (когнітивний, операційно-рефлексивний, мотиваційний), критерії (професійно-когнітивний, діяльнісно-практичний, ціннісно-мотиваційний) та показники готовності вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями, *окреслено* професійно-методичну та інклюзивну компетентності, необхідні вчителю історії для ефективної роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти.

Подальшого розвитку набули зміст, форми та методи формування готовності вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням в системі вищої освіти України.

5. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання полягає в розробці й упровадженні в підготовку вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку авторської програми «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання». Саме ця програма апробовувалась в системі післядипломної педагогічної освіти та передбачала формування готовності у вчителів історії, що працюють з дітьми з інтелектуальними порушеннями в закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання.

6. Використання результатів роботи.

Запропоновані в роботі теоретичні та методичні матеріали можуть бути використані у процесі організації професійної підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівня вищої освіти у закладах вищої освіти та підготовки вчителів історії у закладах післядипломної педагогічної освіти.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Дисертація, авторкою якої є Василяк Ольга Степанівна, відповідає усім вимогам, які визначені до такого типу наукових досліджень. Під час рецензування не було виявлено порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації й фальсифікації), а також не було встановлено текстових запозичень. Відповідно до проведеного аналізу оригінальність тексту в системі Strike Plagiarism.com становить 91,1 %, в

системі identific – 90.0 % відповідно. На цій підставі дисертаційну роботу визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, які викладені авторкою отримані нею особисто.

8. Повнота викладення матеріалів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, які опубліковані співавторами та зараховані за темою дисертації.

Основні положення та результати дисертації відображено у 12 наукових працях, 4 із яких – одноосібні, 1 у співавторстві; 7 праць апробаційного характеру, які опубліковані в збірниках тез й матеріалах конференцій.

Публікації належним чином висвітлюють основні положення, поданої до захисту дисертаційної роботи. Авторський доробок засвідчує повноту викладу отриманих результатів дисертації у відкритому друці, а також переконливо доводить наукову компетентність здобувачки у досліджуваній проблематиці. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць повністю відповідають вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1.Василак О. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку як об'єкт дослідження. *Іноваційна педагогіка*. 2024. Т. 2, вип. 67 : Розділ 4. Соціальна педагогіка. С. 241–245. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2024/67/part_2/50.pdf

2.Василак О. Методи навчання дітей з інтелектуальними порушеннями на уроках історії (5-6 клас). *Освіта. Іноватика. Практика*. 2024. №6. Т.12. С.6-10. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/355>

3.Василак О. Інклюзивна компетентність вчителя: сучасний вимір. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №5 (139). С.209-215. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%BA.pdf>

4.Василак О. Адаптація та модифікація навчального матеріалу для дітей з інтелектуальними порушеннями. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2024. №3. С.136-143. URL: <https://journals.bdpu.in.ua/index.php/ped/issue/view/55>

5.Криницька І., Скочко М., **Василак О.** Робота з дітьми з інвалідністю в системі соціального захисту. *Humanitas*. 2024. № 4. С. 106–114. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.14>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Василак О.С. Психолого-педагогічні знання про особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. *Problems of solving global problems of humanity*: зб. матеріалів XX Міжнародної науково-практичної

конференції. Афіни, Греція, 2024. С.274-276 URL: <https://eu-conf.com/en/events/problems-of-solving-global-problems-of-humanity/>

7. Васи́лак О. С. Підготовка майбутніх вчителів до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями на уроках зі «Вступу до історії України та громадянської освіти». *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : III всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнародною участю. (м. Харків, 13 – 14 травня 2025 року). м. Харків: ХНПУ ім. Г. Сковороди 2025. С. 70-72. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/27b8833d-8ca5-4b43-9274-02f335233c4c/content>

8. Васи́лак О. С. Готовність майбутніх випускників спеціальності Середня освіта (Історія) до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями на уроках «Вступ до історії та громадянської освіти». *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : доп. V всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 22-23 травня 2025 року). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 34-41.

9. Васи́лак О.С. Інклюзивна компетентність вчителя як невід’ємна складова освітнього процесу. *Освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози і ефективні рішення*. I всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. (м. Тернопіль, 17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 400-403. URL: https://drive.google.com/drive/folders/13RyJsFbwLVBxNDBppZP5y-v0_miNKO9A

10. Васи́лак О. Соціальна адаптація дітей з інтелектуальними порушеннями: стратегії та підходи. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : матеріали IV всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 33-36. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/33713>

11. Васи́лак О.С. Структура професійної компетентності майбутнього вчителя історичних дисциплін. *Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти*: IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. (м. Кам’янець-Подільський, 8 листопада 2024 р.). Кам’янець-Подільський, 2024. С. 28-31.

12. Васи́лак О.С. Підходи до класифікації осіб з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : матеріали III всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. (м. Тернопіль, 23-24 квітня 2023 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 35-39. URL: https://drive.google.com/file/d/1kf6_MEWm7TJijEjTM_ISeSq_kWku8IY/view

Представлені в дисертаційному дослідженні наукові результати отримані авторкою самостійно. Так у публікації [2] проаналізовано основні методи навчання історії дітей з інтелектуальними порушеннями; у публікації [6] висвітлено психолого-педагогічну характеристику дітей з

інтелектуальним порушеннями; у статтях: [3] – визначено інклюзивну компетентість вчителя до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями на уроках; [4] – охарактеризовано основні аспекти адаптації та модифікації навчальної програми з історії для дітей з інтелектуальними порушеннями.

9. Відомості про апробацію результатів дисертації.

Основні теоретичні, експериментальні та прикладні результати дослідження, його концептуальні положення й узагальнені висновки висвітлювалися у виступах з науковими доповідями та повідомленнями на різноманітних наукових і науково-практичних конференціях: *міжнародних*: міжнародній науково-практичній конференції «Problems of solving global problems of humanity» (Греція, м. Афіни, 2024 р.); *всукраїнських* (з міжнародною участю): «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат (м. Тернопіль, 2023, 2024, 2025 р.,); «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» (м. Харків, 2025 р.); «Освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози і ефективні рішення» (м. Тернопіль, 2024 р.); «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 2024 р.). Основні положення та результати дослідження обговорювалися і були схвалені на засіданнях кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також структурних підрозділів ЗВО, які були залучені до експериментального дослідження.

9. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За змістом дисертаційна робота Василяк Ольги Степанівни на тему «Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Голова засідання:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

